

Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ

6800 Hódmezővásárhely

Dr. Rapcsák András út 16-18.

Tel./Fax.: 06 62 242 224

SZAKMAI BESZÁMOLÓ

A Korok, kultúrák, lelőhelyek című régészeti előadássorozat

megrendezésére és tanulmánykötet megjelentetése

Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ

Hódmezővásárhely

Pályázati azonosító: 207108/00469

A Tornyai János Múzeum 2014-ben indította útjára régészeti előadás-sorozatát *Korok, kultúrák, lelőhelyek* címmel. Az elmúlt hét évben elhangzott előadások (szám szerint 26 db) tematikája változatosan, széles körben öleli föl a régészettudományt, annak legújabb eredményeit az érdeklődő közönség elé tárva. A 2020/2021-ben megtartott előadások tematikája szűkebb környezetünk múltjának, a Dél-Alföld és Hódmezővásárhely régészeti örökségének szélesebb kontextusba helyezését tűzte ki célul. A koronavírus-járvány korlátozásai miatt a négy előadásból álló sorozatnak kizárólag az első előadása zajlott közönség előtt, a többi referátumot a közgyűjtemény Youtube csatornáján közvetítette. A kisfilmeket átlagosan háromszázan követték hónapról-hónapra (elemzés a mellékletben). Az előadások bővített, illusztrációkkal és jegyzetekkel ellátott anyagát tartalmazó tanulmánykötete a hagyományos formátumban is megjelent, valamint online is elérhető a szervező Tornyai János Múzeum honlapján.

Tervek 2021-2022-re

A *Korok, kultúrák, lelőhelyek* záróelőadása Hódmezővásárhely városának legnagyobb volumenű beruházásának, az ún. tram-train projekt öt éven keresztül zajló régészeti szakmunkáinak eredményeit összegezte. Ezen régészeti örökséget egy kiállításon kívánja bemutatni a közgyűjtemény - szintén NKA támogatásból (Pályázati azonosító: 207108/00470).

Bízva a koronavírus-járvány miatt korlátozások öszre történő feloldhatóságában, a Tornyai János Múzeum immár közönség előtt kívánja folytatni régészeti előadássorozatát 2021 őszén és 2022 tavaszán. A most lezárt szemeszter tapasztalata azt mutatja, hogy érdemes párhuzamosan - hagyományos és online - előadásokat tartani és ha a helyzet úgy adódik, van létjogosultsága a kizárólag a közösségi médiában közvetített referátumoknak is.

Hódmezővásárhely, 2021. március 9.

Dr. Miklós Péter
szakmai tanácsadó

Varga Anikó
intézményvezető

MELLÉKLETEK

A RENDEZVÉNYSOROZAT RÉSZLETES PROGRAMJA

(leírás, kreatív anyagok, fotódokumentáció, sajtómegjelenések, résztvevők száma, előadásonkénti bontásban)

1)

2020. október 28. (szerda) 17:00

Dr. Raczký Pál (régész, egyetemi tanár, ELTE Régészettudományi Intézet, Budapest):

Dr. Füzesi András (régész, tudományos segédmunkatárs, ELTE Régészettudományi Intézet, Budapest):

Újkőkori települési halmok Hódmezővásárhely környékén és európai jelentőségük

A rendezvényen bevezetőt mond: Dr. habil. Szabó Gábor (régész, egyetemi docens, ELTE Régészettudományi Intézet, Budapest):

Leírása:

Hódmezővásárhely környékének újkőkori települési halmait és azok európai jelentőségét ismerhették meg a közgyűjteménybe ellátogatók – a hagyományos módon megtartott előadáson. Raczký Pál és Füzesi András, az ELTE Régészettudományi Intézetének oktatói egy különleges eljárással végzett kutatás eredményeit mutatták be.

Résztvevők száma: 27 fő

Online videó: <https://youtu.be/wezprJ2WGpI>

Megtekintések száma: 390 néző

Fotódokumentáció:





Sajtómegjelenések:

<https://www.promenad.hu/2020/10/26/folytatodik-a-tornyai-muzeum-regeszeti-eloadassorozata/>

<https://radio7.hu/folytatodik-a-vasarhelyi-tornyai-janos-muzeum-regeszeti-eloadassorozata>

<https://www.delmagyar.hu/kultura/helyi-kultura/egykori-telepuleseket-rejt-kokenydomb-6941545/>

Meghívó:

KOROK, KULTÚRÁK, LELŐHELYEK	RÉGÉSZETI ELŐADÁSSOROZAT
BEVEZETŐ GONDOLATOK: DR. SZABÓ GÁBOR (ELTE RÉGÉSZETTUDOMÁNYI INTÉZET) DR. RACZKY PÁL – DR. FÜZESI ANDRÁS (ELTE RÉGÉSZETTUDOMÁNYI INTÉZET) ÚJKŐKORI TELEPÜLÉSI HALMOK HÓDMEZŐVÁSÁRHELY KÖRNYÉKÉN ÉS EURÓPAI JELENTŐSÉGÜK	
IDŐPONT 2020. OKTÓBER 28. 17:00	HELYSZÍN TORNYAI JÁNOS MÚZEUM HÓDMEZŐVÁSÁRHELY, DR. RAPCSÁK ANDRÁS ÚT 16-18.



2)

2020. november 25. (szerda) 17:00

Dr. Szabó Géza (régész főmuzeológus, Wosinszky Mór Megyei Múzeum, Szekszárd):

Európa átalakulása a gorzsai kora vaskori leletek tükrében

Leírása:

A szekszárdi Wosinsky Mór Megyei Múzeum munkatársa az 1980-as években a Gorzsa-Cukormajor lelőhelyen fellelt addig ismeretlen díszítésű, Kr. e. 8-7. századból származó kerámiatöredékeket veszi górcső alá. Ezen leletek közvetlen párhuzamot mutattak a délkelet-európai Basarabi-kultúrával. Szabó Géza előadásában a régészeti párhuzamok ismertetése mellett az egyes területeken évezredek át megőrzött emlékek, szokások bemutatásával igyekszik életre kelteni a múzeumba került holt tárgyakat, mögójük varázsolni az egykori élet képeit.

Résztevők száma: - fő [járványügyi korlátozások miatt online előadás]

Online videó: <https://youtu.be/0LzfnKr4ekA>

Megtekintések száma: 169 néző

Az előadás összefoglalója:

Többek között a Kaukázus elzárt völgyeiben élő oszétek (állat)áldozati szertartásain keresztül mutatta be Szabó Géza régész azokat napjainkban is eleven kulturális szokásokat, amelyeket a Kr. e. 8-7. századból származó, a Gorzsa-Cukormajor lelőhelyen fellelt kerámiatöredékek egykori használói is gyakorolhattak. A *Korok, kultúrák, lelőhelyek* régészeti sorozat online előadásán a feltárásokon előkerült holt tárgyakat szólaltatta meg a szekszárdi Wosinsky Mór Megyei Múzeum munkatársa, így tárva a nézők elé egy távoli világ mindennapjait.

A vásárhelyiek által jól ismert gorzsai ásatásokon – annak vezetője a sorozat elmúlt szemeszterében az újkőkori települést bemutató Horváth Ferenc régész volt – jónéhány addig ismeretlen díszítésű, kora vaskori kerámiatöredékek kerültek elő 1982-ben. A bekarcolt díszítésű, sraffozott háromszögekből induló, egymásba kapcsolódó spirálokkal díszített vagy bepecsételt „S” motívumokat és „máltai kereszt”-et ábrázoló edénytöredékeknek korábban nem ismerték az alföldi előfordulásait. A későbbiekben a Kárpát-medence más lelőhelyein is feltártak ilyen díszítésű kerámiákat, további párhuzamaik a délkelet-európai területek, valamint a Fekete-tenger partvidékének és a Kaukázus északi előterének lelőhelyeivel hozhatók kapcsolatba – mondta el Szabó Géza. Ezek hazai megjelenései összefüggést mutatnak azzal a népmozgással, amely a Basarabi-kultúra mintegy 2800 évvel ezelőtti nyugati terjeszkedése következtében alakult ki a Duna mentén, feltehetően a keleti, kimmer népesség megjelenése miatt. Az örökségvédelmi szakember felhívta rá a figyelmet, hogy ezen időszakban teljesen átalakult a kontinens élete: új szokások, rítusok és használati tárgyak jelentek meg Európa-szerte.

A gorzsai vaskori leletekhez hasonló motívumokkal díszített tárgyak döntően halomsírokból kerültek elő. E temetkezési szokások párhuzamait és legjelentősebb Kis-Ázsiai színhelyeit, pl.

a gazdagságáról híres Krózus sírját is a nézők elé tárta az előadó. A sírokban megtalált áldozati edények használatát azonban napjainkban is megfigyelhetik a kutatók a Kaukázus szűk völgyeiben élő oszétek – a bronzkorig visszanyúló szokásaikat a mai napig megőrző népcsoport közül szakadtak ki a Kárpát-medencében a 13. században megtelepülő jászok – szertartásaiban. Az áldomástól, az állatáldozaton át, a lakomám keresztül a regösénekig bemutatott fotókon és videófelvevételeken e népek máig élő kultúrája vált átélhetővé Szabó Géza narrációjával és előadásában. Szó esett még a csodaszarvas történet párhuzamairól, annak különböző vaskori ábrázolásairól, a komlóindák bajelhárító motívumáról, a sörfőzés eszközeiről, a lánc, mint családi összetartó kapocs szerepéről, valamint a „klasszikus szkíta aranyszarvas ábrázolás” új megfejtésére is rávilágított a szekszárdi régész. A rendellenes lábtartású agancsos – Szabó Géza értelmezése szerint – nem repülő vagy ugró szarvast ábrázol, hanem a gúzsba kötött, áldozathoz megkötözött állatot. Ezt megerősíti, hogy számos hasonlóan megjelenített arany állatmotívum is előkerült, melyeken ugyanilyen „lábakkal fekvő” vaddisznó vagy hegyikecske látható.

Az előadás konklúzióját abban foglalta össze a Magyar Kultúra Lovagja címmel is elismert régész, hogy fontos a hagyományok, a népi kultúra mélyebb megismerése is, ugyanis ezek világítanak rá a leletek történetiségére, így helyezhetők el azok egy folyamatban és ezáltal érthető meg az a kultúra, amelyben ma is élünk.

Fotódokumentáció:





Sajtómegjelenések

<https://www.promenad.hu/2020/11/18/online-eloadas-a-gorzsai-vaskori-leletekrol/>

<https://www.promenad.hu/2020/11/25/gorzsai-a-kauszig-kulturak-atvelese-a-vaskortol-napjaink/>

<https://radio7.hu/online-eloadassal-folytatodik-a-korok-kulturak-lelohelyek-regeszeti-eloadassorozat-vasarhelyen>

Meghívó:



3)

2021. január 27. (szerda) 17:00

Dr. Béres Mária (régész, Hajdú-Bihar Megyei Kormányhivatal):

Csomorkány mezőváros újabb régészeti kutatása, és egy készülő monográfia

Leírása:

A hódmezővásárhelyi közgyűjtemény 2019-ben kezdett tematikus régészeti feltárásba az 1596-ban elpusztult Árpád-kori eredetű Csomorkány település területén. A templomrom körüli térségben végzett kutatások – a közösségi régészeti terepbejárások, felszíni leletmentés mellett fémdetektoros és talajradaros felméréseket is végeztek a múzeum szakemberei - eredményeit a *Korok, kultúrák, lelőhelyek* régészeti előadásán ismerteti Dr. Béres Mária régész.

Résztevők száma: - fő [járványügyi korlátozások miatt online előadás]

Online videó: <https://youtu.be/-RHVHyVDT3c>

Megtekintések száma: 372 néző

Az előadás összefoglalója:

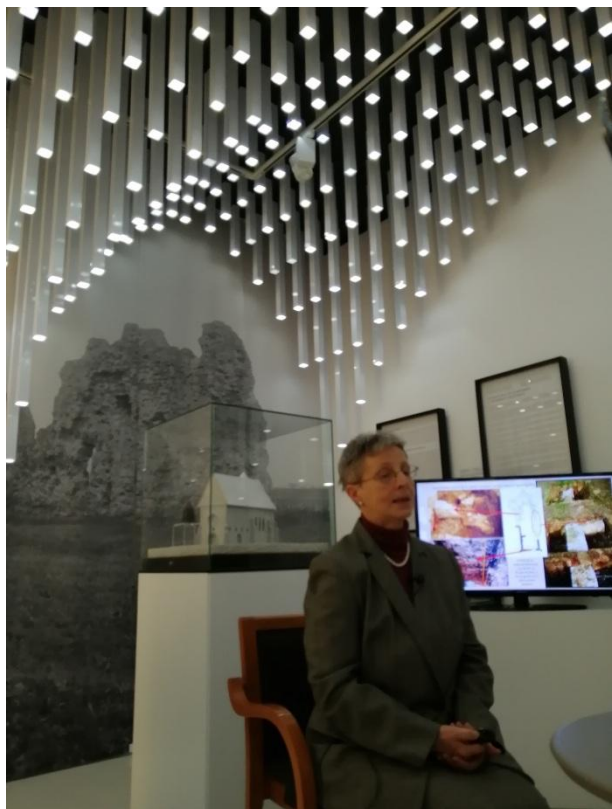
„Az egyik legizgalmasabb kérdésnek az ígérkezett, hogy sikerül-e fényt deríteni arra a légifelvételek által jelezett objektumra, amely akár egy római menettábor, akár Csomorkány település nemesi udvarháza is lehet(ett).” – emelte ki Béres Mária régész a templomromáról ismert egykori mezőváros legutóbbi feltárását ismertető, szerdai, online előadásában. A Tornyai János Múzeum régészeti sorozatának legutóbbi estjén kiderült, hogy (egyelőre) egyik feltevés se nyert igazolást, de így is rendkívül gazdag leletanyaggal és számos új eredménnyel gazdagodott a hódmezővásárhelyi közgyűjtemény az utóbbi két évben zajlott terepbejárásoknak és geofizikai feltárásoknak köszönhetően.

A csomorkányi templomrom nemcsak Hódmezővásárhely, hanem egész Csongrád-Csanád megye egyik legkiemelkedőbb és legismertebb középkori műemléke. Az Árpád-kori templom, az azt körülvevő temető és a 16. század végén elpusztult mezőváros régészeti kutatása immár másfélszáz évre tekint vissza – az első feltárásokat még Rómer Flóris végezte, majd Szeremlei Sámuel 1892-93 végzett ásatásokat, melyeket Plohn Illés örökölt meg fényképeken -, míg a *Korok, kultúrák, lelőhelyek* szerdai előadásán Dr. Béres Mária saját, három évtizede zajló kutatásait és annak legújabb eredményeit összegezte. A jelenleg a Hajdú-Bihar Megyei Kormányhivatal kormánytisztviselőjeként dolgozó régész bemutatta a templom és a temető kilencvenes évek elején zajlott feltárását, sok érdekességet említve például a középkori tetőfedésről, valamint a sírokban talált csontok embertani vizsgálatairól. Az egyik sírt egyedi módon tetőcseréppel borították - ennek hazai párhuzama ezidáig nem ismert -, hogy a visszajáró lélek ne tudjon a „sírból kikelve” kísérteni.

Csomorkány mezőváros kutatása 2019-2020 folyamán több módszerrel történt meg: a tavaszi és őszi mezőgazdasági munkák előtt és után intenzív, négyzethálós (100 db 20×20 m-es), közösségi régészeti terepbejáráson hatalmas mennyiségű, több mint nyolcvanezer darabnyi, többségében kerámia lelet került be a felszínről a múzeum gyűjteményébe. Ennek előkészítésére a légifelvételek által kijelölt területen geofizikai vizsgálat folyt, valamint fémdetektorokkal is „átfésülték a terepet” a szakemberek. A feltárást vezető régész elmondta, hogy a térképre felvitt leletanyag-grafikonok tökéletes összhangban vannak a magnetométer által jelzett régészeti anomáliákkal, bár a várt nemesi udvarház (illetve a korábbi történelmi korokból sejtett római menettábor) nyomaira egyelőre nem bukkantak rá – igaz „klasszikus ásatás” a területen nem történt.

Béres Mária előadásában nemcsak a feltárások során előkerült pipa-, üveg- és kályhatörredékekről volt szó, hanem az előadó részletesen ismertette a mezőváros kialakulásának történelmi hátterét, annak levéltári forrásait, számos érdekességet elmondva a 15-16. század izgalmas helyi epizódjaiból, mint például egy adóbehajtásról a mai Nagyszénásról, vagy a Csomorkányon élt családfők neveiről, foglalkozásairól.

Fotódokumentáció:



Sajtómegjelenések:

<https://www.promenad.hu/2021/01/27/maradtak-meg-kerdojelek-csomorkannyal-kapcsolatban/>

<https://radio7.hu/csomorkanyrol-tudhatunk-meg-tobbet-a-korok-kulturak-sorozat-kovetkezo-eloadasan>

<https://www.delmagyar.hu/programok/online-regeszeti-eloadas-csomorkanyrol/>

<https://www.delmagyar.hu/kultura/helyi-kultura/romai-menettabor-vagy-nemesi-udvarhaz-7180621/>

Meghívó:



4)

2021. február 24. (szerda) 17:00

Csányi Viktor (régész, Tornyai János Múzeum):

Mozaikok Hódmezővásárhely történetéhez — régészeti leletek a tram-train nyomvonaláról

Leírása:

A Tornyai János Múzeum végezte 2016 és 2020 között Hódmezővásárhely közigazgatási területén belül a tram-train közúti és vasúti munkáihoz kapcsolódó régészeti szakfeladatokat, melyek során az érintett területeken több kutatás is zajlott: próbafeltárások, régészeti megfigyelések, régészeti- és geológia fúrás, régészeti bontómunkák, műszeres lelet- és lelőhely-felderítés. Ezek eredményeit összegzi Csányi Viktor, a Tornyai János Múzeum régész-muzeológusa a Korok, kultúrák, lelőhelyek régészeti sorozat záró előadásán.

Résztevők száma: - fő [járványügyi korlátozások miatt online előadás]

Online videó: <https://youtu.be/1XN2VOVFydk>

Megtekintések száma: 307 néző

Az előadás összefoglalója:

Öt év alatt több mint kétezer munkaórát töltöttek a Tornyai János Múzeum régészei terepen a tram-train városi szakaszának munkálatai során. 2016-tól kezdődően több mint hét és félezer tárgy került a vásárhelyi közgyűjteménybe, mintegy hatezer fényképfelvételen, 500 oldalon dokumentálták a szakemberek a dél-alföldi város kiemelt beruházását, melynek eredményeiről Csányi Viktor régész számolt be szerdán este a *Korok, kultúrák, lelőhelyek* sorozat online záró előadásán.

A szerda estétől a Tornyai-múzeum videómegosztó csatornáján elérhető előadás bevezetőjében a Tornyai János Múzeum régésze a régészeti fogalmakat ismertette, majd szakfeladati bontásban és időrendben mutatta be a tram-train nyomvonalán végzett munkákat, melyek eredményei újabb apróbb mozaikokkal gazdagították a Hódmezővásárhely múltjáról alkotott ismereteket. A nagyállomásnál zajló próbafeltárások során előkerült Anjou- és kora török kori leletek alapján bizonyítást nyert, hogy mai város egyik középkorban is lakott területe az egykori Hód-tó partjának ezen részén lehetett. Bár teljes felületű megelőző

feltárásokat nem végeztek a múzeum munkatársai, a villamos-vasút főpályájának kialakításához, a közműkiváltásokhoz, a parkolók építéséhez kapcsolódóan folyamatosan jelen voltak, így került elő számos izgalmas – nem is feltétlen régészeti korú - lelet, mint például egy ismeretlen korú csontkorcsolya vagy „egy pénztárcányi” 19-20. századi váltópénz. A Bajcsy-Zsilinszky utcán húsz fúráspontra régészeti és geológia mintavétel történt, ezek eredményei újabb összefüggéseket szolgáltatnak a település földrajzi változásaival kapcsolatban. Közel félszáz fém tárgy került elő az Andrássy út Kossuth tér felőli szakaszán végzett fémdetektoros felderítés során. A megtalált pénzek, plombák és egyéb töredékek bizonyítják, hogy a város piaci, kereskedelmi központja a 17. század végétől e területen volt. A vasút-villamos kivitelezési munkái alatt hat alkalommal végeztek bontómunkát a régészek: az Ady Endre utcai Laktanya lelőhelyen őskori, míg az Ótemplom lelőhelyen római kori, szarmata, valamint középkori leletek kerültek felszínre. Csányi Viktor több térkép segítségével illusztrálta, hogy a leleteknek köszönhetően bővültek és pontosabbá váltak Hódmezővásárhely belvárosának ismert régészeti lelőhelyei, valamint a leletanyagokat különböző térképekre vetítve kirajzolódnak a különböző korszakok életszínteri, települési csomópontjai. Végül, de nem utolsósorban a jövőbeli beruházásokat és régészeti munkákat is segíti az az adatsor, amely a városban a bolygatatlan altalaj jelentkezési szintjét jelzi.

Előadása végén Csányi Viktor, mint a régészeti sorozat főszerzője elmondta, hogy a múzeum tervei szerint az előadások idén ősszel újra folytatódnak, valamint az intézmény kiállítási terveiben szerepel egy a tram-train munkálatai során előkerült leletek időszakos kiállításán történő bemutatása is a Tornyai János Múzeumban.

Fotódokumentáció:





Sajtómegjelenések:

<https://www.promenad.hu/2021/02/19/regeszeti-leletek-a-tram-train-nyomvonalan-2/>

<https://www.promenad.hu/2021/02/24/oskori-csontartol-a-belyeges-teglakig-leletek-a-vasut-villamos-palyaja-alol/>

<http://www.vasarhely24.com/vasarhely/regeszeti-leletek-a-tram-train-nyomvonalan-2>

<http://www.vasarhely24.com/kultura/regeszeti-leletek-a-tram-train-nyomvonalan>

<http://www.vasarhely24.com/esemeny/oskori-csontartol-a-belyeges-teglakig-leletek-a-vasut-villamos-palyaja-alol>

<https://radio7.hu/regeszeti-leletek-a-tram-train-nyomvonalan-uj-kisfilm-a-vasarhelyi-tornyai-muzeum-videomegosztojan>

<https://www.delmagyar.hu/kultura/helyi-kultura/het-es-felezer-lelet-a-tramtrain-nyomvonalarol-video-7270240/>

Meghívó:

KOROK, KULTÚRÁK, LELŐHELYEK
RÉGÉSZETI ELŐADÁSSOROZAT

ONLINE ELŐADÁS!

CSÁNYI VIKTOR

MOZAIKOK HÓDMEZŐVÁSÁRHELY
TÖRTÉNETÉHEZ

RÉGÉSZETI LELETEK A TRAM-TRAIN
NYOMVONALÁRÓL



IDŐPONT

2021. FEBRUÁR 24. 17:00

TornyaiMuseum

YouTube Tornyai János Múzeum

nka

Kiadványok

Az előadássorozathoz szórólap készült, valamint online meghívók (a legelső előadásra nyomdai is).



Kötet bemutatása

Megjelent a Tornyai János Múzeum *Korok, kultúrák, lelőhelyek* régészeti sorozatának 2021. évi kiadványa; a döntően online előadások bővített anyagai könyv formájában és a vásárhelyi közgyűjtemény honlapján olvashatóak.

A rendkívüli, pandémiás helyzet az élet minden területén, így a múzeumi világban is felgyorsította – döntően kényszerűségből, a korlátozások okozta kihívásokhoz alkalmazkodásból - az online tartalmak előretörését, azonban számos olyan terület maradt, ahol hagyományos módon zajlik a múzeumi ismeretátadás. Immár harmadik alkalommal egy 80 oldalas, színes, illusztrációkkal és fotóanyaggal, jegyzetekkel gazdagon ellátott tanulmánykötetbe foglalta egybe a Tornyai János Múzeum - Csányi Viktor régész-muzeológus szerkesztésében - a *Korok, kultúrák, lelőhelyek* régészeti sorozat elmúlt héten zárult szemeszterének előadásait. A könyv előszavában Dr. Miklós Péter az előzőekre hívja fel a figyelmet, kiemelve azt, hogy sajnálatos módon csupán a legelső előadáson nyílt lehetősége személyes találkozóra a múltunk iránt érdeklődő közönségnek az előadókkal. A nehézségek ellenére az idén is elkészülhetett a tanulmánykötet, amely túllépve az ismeretterjesztő előadások korlátain, a Dél-Alföld és Hódmezővásárhely régészeti

örökségének szélesebb összefüggésbe helyező írásait tartalmazza - írja a közgyűjtemény szakmai tanácsadója.

„A mi feladatunk és felelősségünk, hogy olvassunk a tájból és megértsük azt.” – olvasható mottóként V. Szabó Gábor régész bevezető gondolata az *Újkőkori települési halmok Hódmezővásárhely környékén* című tanulmány elején. A nagysikerű, telt házas előadást tartó Raczkó Pál- Füzesi András szerzőpáros dolgozata kiegészült két, a projektben résztvevő kutató, Knut Rassmann és Bánffy Eszter írásával. 2018-ban indult az ELTE és egy német régészeti intézet tudományos együttműködése, amely egy új, komplex kutatással vizsgálta a dél-alföldi késő újkőkori tetteket és településhálózatot roncsolásmentes, műszeres felderítéssel és különféle kapcsolódó módszerekkel. Az újkőkori leltekben rendkívül gazdag Hódmezővásárhely és környéke európai referenciapontként szolgál e régészeti kutatásokban. Szabó Géza tanulmányában a gorsai különleges vaskori leleteket helyezte el szintén egy kontinentális kontextusban, megállapítva, hogy a kora vaskori kerámiák ráirányítják a figyelmet azokra a kulturális változásokra, amelyek a mai Európa kialakulásának alapjait jelentette.

A Tornyai János Múzeum régészei az elmúlt évek két legnagyobb szabású régészeti feladatellátását mutatják be tanulmányaikban: Béres Mária (jelenleg a Hajdú-Bihar Megyei Kormányhivatal munkatársa) Csomorkány mezőváros legújabb kutatásainak, a közösségi régészet keretében megvalósult terepbejárások eredményeit összegzi. A vasút-villamos avagy a tram-train városi nyomvonalán végzett régészeti feltárások leletegyüttese, megfigyelései újabb adalékokkal szolgálnak Hódmezővásárhely múltjához, az egykori lakott területek körvonalainak pontos meghatározásához. A sorozat záróelőadásának dolgozatát Csányi Viktor mellett, a régészeti munkálatokban legaktívabban résztvevő Szabó-Hubay Attila Győző jegyzi.

A kiadvány a Tornyai János Múzeum honlapján, az alábbi linken elérhető:

http://tornyaimuzeum.hu/cikk/korok_kulturak_lelohelyek_2021_1427

A tanulmánykötet a 2020 októbertől és 2021 februárja között elhangzott négy előadáshoz kapcsolódó tanulmányokat tartalmazza. A kiadvány B/5 méretben 80 oldal terjedelemben, puhatáblás, gerincragasztott kötéssel, 300 példányban készült.

Cím: *Korok, kultúrák, lelőhelyek 2021*

A Tornyai János Múzeum 2020/2021. évi régészeti előadásainak kiadványa.

ISSN: 2631-1747

Sorozatszerkesztő: Csányi Viktor

Grafikai tervezés, tördelés, nyomdai előkészítés: Göbolyös Mihály

Felelős kiadó: Dr. habil. Miklós Péter szakmai tanácsadó

Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ

Nyomás és kötés: Innovariant Nyomdaipari Kft.

Képek a kiadványról/-ból



Korok, kultúrák, lelőhelyek

A Tornyai János Múzeum 2020/2021. évi régészeti előadásainak kiadványa

ISSN 2631-1747

Sorozatszerkesztő: Csányi Viktor

Grafikai tervezés, képszerkesztés, tördelés, nyomdai előkészítés: Göbölös Mihály

Felelős kiadó: Dr. habil. Miklós Péter szakmai tanácsadó

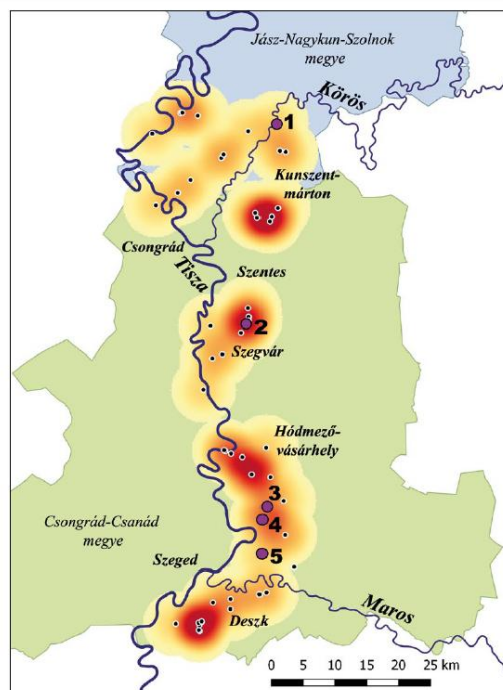
Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ
(6800 Hódmezővásárhely, Dr. Rapcsák András út 16-18.)

Nyomdai munkák: Innovariant Nyomdaipari Kft.

Az előadásorozatot és a kiadvány megjelenését támogatta:



8 Raczky Pál – Füzési András – Knut Rassmann – Bánffy Eszter



1. kép: A Dél-Alföld újkőkor végi lelőhelyei a Tisza, Körös és Maros folyók mentén alkotott településgöcöket. A kutatási projekt helyszínei: 1: Ócsöd-Kováshalm, 2: Szegvár-Tizkőves, 3: Hódmezővásárhely-Kökénydomb, 4: Hódmezővásárhely-Gorzsai, 5: Szeged-Tápe-Lebő.

Korok, kultúrák, lelőhelyek 2021

TARTALOMJEGYZÉK

MIKLÓS PÉTER	
Előszó	5
RACZKY PÁL – FÜZESI ANDRÁS – KNUT RASSMANN – BÁNFFY ESZTER	
Újkőkori települési halmok Hódmezővásárhely környékén	7
SZABÓ GÉZA	
Európa átalakulása a gorsai kora vaskori leletek tükrében	27
BÉRES MÁRIA	
Csomorkány mezőváros újabb kutatása és egy készülő monográfia	45
CSÁNYI VIKTOR – SZABÓ-HUBAY ATTILA GYÖZÖ	
Rövid beszámoló a Szeged és Hódmezővásárhely között épülő tram-train közúti és vasúti munkákhoz kapcsolódóan 2016 és 2020 között végzett régészeti feltárásokról	61
A Korok, kultúrák, lelőhelyek régészeti sorozat előadásai	79

Korok, kultúrák, lelőhelyek 2021

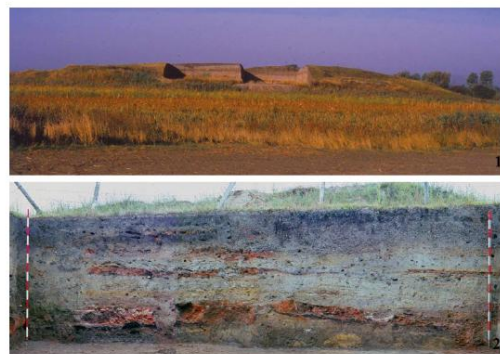
Újkőkori települési halmok Hódmezővásárhely környékén 9

adós a magyar régészet (1. kép). A kijelölt tudományos súlypontok alapján Hódmezővásárhely térsége az egyik kiemelt területe annak a kutatásnak, mely szerves folytatását képezi az Ócsöd-kováshalmi lelőhely 1980-as években feltárt leletgyűjtésének komplex feldolgozását megvalósító OTKA projektnek (K-115815).² A 2016–2018 közötti zaflo kutatásban a tiszazugli topográfia újkőkori településhálózatának kiértékelése is megtörtént.³ Vizsgálataink kiegészítik az ócsödi lelőhelyen, Knut Rassmann és munkatársai által végzett, rendkívül sikeres magnetométeres felméréssel.⁴ A feltárási eredmények, topográfiai munkák és a földalatti emlékeket láthatóvá tevő műszeres felderítés volt az a három meghatározó adatforrás, melyekből összeállt egy nagyobb volumenű projekt terve.

Tanulmányunk ezt a kezdeti fázisban lévő kutatást, és annak első régészeti eredményeit mutatja be. Alapját egy 2020 őszen, Hódmezővásárhelyen tartott ismeretterjesztő előadás képezte, melyet a város lakosainak tájékoztatása miatt különösen fontosnak tartottunk. Egy ilyen kutatási projekt nem jöhetett volna létre és jövőben sem folytatható a helyben élő közösség támogatása nélkül, ezen túlmenően a tudományos eredmények elsődleges célközönségének is azokat tekintjük, akiknek mindennapi fizikai kapcsolata van a kutatott tájjal.

Banner János és Hódmezővásárhely újkőkora

Minden történetnek a térbeli-időbeli dimenziókon túl emberi oldala is van. Mindig kellene olyan személyek, akik tevékenységükkel, lelkesedésükkel intézményeket kapcsolnak össze, azokat mozgó-



2. kép: 1: Egy jellegzetes alföldi tell település, Berettyóújfalu-Herpály látképe a feltárt szelvényekkel. 2: A települési halm egymásra rakódott rétegei között az egykori házak legett, vörös omladéka.

² RACZKY-FÜZESI 2016; FÜZESI-RACZKY 2018

³ RACZKY-FÜZESI 2016, 15–19.

⁴ FÜZESI et al. 2020, 144–147.

Korok, kultúrák, lelőhelyek 2021

az alapvonal felé. Ezután felemelve a hegyes, tűszerű rajzeszközt, egy távolabbi pontról elindulva a félkör harmnegyed körre egészítették ki, amely a szabadon hagyott részen kapcsolódott össze a másik alapvonalról induló spirállal. A spirál megajzolás után a már kész részlet és egy ugyan-csak az alapvonalról induló, közel félkör alakú bekarcolással ívelt oldalú háromszöget alakítottak ki, melynek belsejét — a rajzeszközt vízszintesen balról jobbra húzva — bevonalakzták. A belső vonalon fekvő háromszöget az alapvonalra a csúcsba húzott vonalakkal tovább osztották. A bekarcolás menetéből és a technikai kísérletekből arra lehet következtetni, hogy az egykori mester jobbkezes volt. Egy ívelt kihajló perem töredékén — a többlettől eltérő elhelyezésben — a peremre csúcsával fordított sraffozott háromszög alakú díszítés látható. Az általánostól eltérő elhelyezés más minta, feltehetően egy úgynevezett „máltai kereszt” részletét jelzi — de erre még a továbbiakban kitérek (3. kép 4).

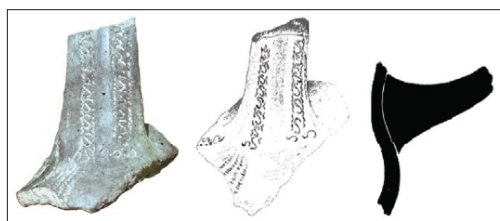
A bepecsételt díszítések közül az 0-mintát lehetett a legegyszerűbb elkészíteni. Az S-motívum esetében például egy vékony, S-alakban hajlított fémlémezt is használhattak pecsétnyomóként. A vizsgált darabot végig ugyanazzal a pecsétlővel díszítették (5. kép). Erre utal az, hogy a minták egyforma nagyságúak és azonos módon aszimmetrikusak. A mészbetétgyártás készítésének két változatát lehet a vizsgált anyagban elkülöníteni:

1. sodrott zsinagnak a borszár az agyagba ujjal történő benyomkodása,
2. több (a mészbetétgyártól vett lenyomatok alapján négy) szálból font zsinagnak ugyancsak borszár az agyagba ujjal való benyomkodása. A zsinagat benyomkodhatták egyenes vonalban, egy- vagy többsorosán is, vagy akár ferdén, szakaszosan. Az utóbbi esetben egyetlen vékony zsinag segítségével széles mészbetétgyártat alakíthatták ki. Megfigyelhető, hogy nemcsak a mészbetét számára készült ágyat, de a bekarcolt, bepecsételt díszítéseket is mészbetét töltötte ki (6. kép).

E sajátos díszítéseket minden esetben jó minőségű, iszapolt, cserepekből készült örlémmelnyel, samottal soványított, fényezett felületű, belül feketére, kívül sötétszürkére, illetve barnára égetett kerámián alkalmazták. A gorzsal feltárás során összesen 15 díszített töredék került elő, melyek két összehajlítható darab kivételével különböző edények töredékei.

B) A zart objektum anyaga

A gorzsal feltárás során a bemutatott kora vaskori leletek előkerülését egiedül a IX. szelvény 8. objektuma esetében sikerült olyan beászt kibontani, amelynek anyaga a bekarcolt díszítésű töre-



5. kép: Bepecsételt S-motívum az egyik szalagfülű korszó töredékén.

Korok, kultúrák, lelőhelyek 2021



6. kép: Mészbetét nyomai a bekarcolt díszítésben.

dékekkel hozható kapcsolatba. A IX. szelvény délnyugati falánál, az első neolit szint sárga talajában megfigyelt hamus folt kibontása után a majdnem félkör alakú, 50 cm mély gödör oldalán helyenként tapasztás nyomai látszóttak, délkeleti részén pedig egy lépcsőzetesen kiképzett, letapasztott, erősen lejáró rész, mely talán lejárót lehetett. A gödör alját erősen letapaszták, de nem tapasztották le. Sajnos, az objektum nagyobb része a szelvényfal alá esett, így teljes kibontására nem kerülhetett sor. A beászt hamus, égett, faszenes betöltéséből az alábbi leletek kerültek elő.

- Durva anyagú, különböző méretű tárolóedények peremtöredékei. Peremüket és az oldalukon lévő bordadíszet ferde bevagdolás vagy ujjbenyomkodás díszíti. Három darabnak a profilja teljesen egyenes, kettőnek enyhén kihajlik a pereme.
- Talak behúzott, turbántekercses peremtöredékei.
- Majdnem vízszintesig kihajló, élen ferde bevagdálással díszített peremtöredék.
- Enyhén kihajló peremű, síkzott vállú, nyomott gömbtestű bögre. A peremből meredeken felfelé induló, vállon támaszkodó, közel félkör keresztmetszetű szalagfülűnek külső oldalát két kannelúra díszíti.
- Majdnem félkör keresztmetszetű szalagfül-töredékek.
- Majdnem félkör keresztmetszetű, külső oldalán síkzott szalagfül töredéke.

Megjegyzendő továbbá az is, hogy nyéses közben ugyanitt került elő egy spiráldíszes töredék — nagyon valószínű, hogy a kora vaskori objektum szelvényfalban maradt részéből.

C) A harmadik réteg kora vaskori leletei

A harmadik réteg kora vaskori töredékeit az alábbi fő csoportokba lehet sorolni:

- behúzott, síkzott, turbántekercses talak peremtöredékei,
- ferde kannelúrákkal díszített, behúzott peremű talak peremtöredékei,

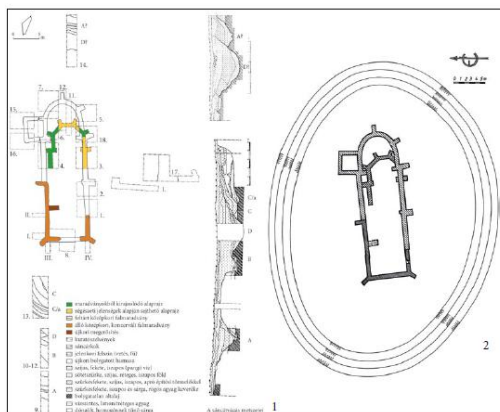
Korok, kultúrák, lelőhelyek 2021

A templomdomb és a sáncárok vizsgálata

A templomtól nyugatra végzett átvágásból kiderült (2. kép 9., 10/12., 13. szelvények), hogy eredetileg egy szigetzerű részen jött létre a feltehetően árokkal körülvett temető. Nem tudjuk, hogy ekkor állt-e egyházi épület a kiemelkedésen, de a területet a C/a árok és észak felől a C/árk-ér övezte (3. kép). Később, a korábbi temetkezések egy részét is lefedve, sárga, löszös agyag bedöngölésével, majd oldalainak meredekre faragásával körülbelül 1 m magasságú, 35–37 m átmérőjű mesterséges halomt alakították ki, melyet lent a 7,5 m széles, 2,55 m mély C-jelű, teknős aljú árok, a domb peremén pedig hatalmas fa oszlopokra támaszkodó kerítés vette körbe. A C/árkot a leírt templom részben kormos törmelékével töltötték fel, s ebben csekély mennyiségű 12–15. századra keltező edénytöredék is volt. A feltáráson összegyűjtött valamennyi tetőcserep 26%-a volt másodlagosan égett, ebből óvatossá arra a következtetésre juthatunk, hogy a templomnak csak körülbelül harmadrésze válhatott egykor a tűz martalékává. Lelőhelyünkön a földmunkák további történetét egy rekonstruálhatjuk, hogy kelet



1. kép: A csomorkányi templom még álló falmaradványai és a feltárt alapok az állagmegóvást követően.



2. kép: 1. A templom alapmaradványainak és a sáncárokaknak a régészeti feltárást; 2. A D árok rekonstrukciója.

Korok, kultúrák, lelőhelyek 2021

felé körülbelül 10 m-re kibővíthették a dombot, és a platóján száraz agyag rádőngölésével megemelték a felszínt (2. kép). A korábbi halomepítés és az árkori törmelék erejét mutatta, hogy a feltárás során több temetkezés csontanyaga a mellékletekkel együtt a földben a döngölés következtében apró darabokra tört. A C/árk beáramlást követően alakították ki a nagyméretű, szintén teknős aljú D/árkot. Ez a védelmi öv körülbelül 8,7 m széles és a mai felszíntől mérve 3,5 m mély volt, kerülete körülbelül 150 m-re tehető. Feltehetően a belőle kikerült földanyag képezte a domb bővítésének anyagát, de az sem zárható ki, hogy a téglák- és cseréptörmelék alanyaga is innen származhatott.⁹ Később az árok alkalmanként vízzel telített volt, mint ahogy azt az aljában rétegződő homok és iszap váltakozása is jelzi. A D/árk keleti szakaszán (2. kép 14. szelvény) a felső rétegből egy 1462-es veret került elő. A templom nyugati végétől megközelítőleg 30 m-re tártuk fel az A sáncárkot, melynek átmetszete V-alakú. Víz csak időszakosan lehetett benne, elszáradt állapotban alját többször kitisztították. Partijainak legnagyobb távolsága 5,6 m, mélysége a mai felszíntől mérve 2,8 m volt. Aljába egyik megújítást követően került egy 1427-ből származó veret. Betöltése nagyon hasonlított a D/árkban megfigyeltéhez. Az A és a D/árk használata a 15. század második harmadának vége körül megszűnhetett (2. kép 1–2).



3. kép: A mesterséges halom és a C/a árok a 13. szelvényben.

A templom építőanyagairól

A templom alapjainak és környezetének feltáráskor talált kövek¹⁰ közzétett értékelése¹¹ lezárult. A templom feltehetően Árpád-kori építészetre kapcsolható régi mészkőből sajnos csak egy nagyobb, szabályosra alakított, másodlagosan beépített tömb került elő.⁹

Az ásatás során megismertünk egy laposabb, pelyvával erősen soványított téglátípust, ennek az alapanyagába kevert pelyva alakor búzából (Triticum monococcum) származott. A másik téglatípus alapanyagába téglaport vagy téglaréteget kevert. Helyben adott volt a nyersanyag a téglák és a tetőcserep készítéséhez. A téglák természetudományos vizsgálata is befejeződött, ennek célja az elkülönített típusok asványtani és kémiai összetételének meghatározása, égetési technológiájuk megállapítása volt.¹²

A falazások, a tető héjazatának rögzítéskor, illetve a vakolások használt habarcsok egyik vizsgálati módszere a hidraulikus ténylező megállapítása volt, amely segítségével kísérlet történt a habarcsok legalább századonként történő korhatározására.¹³

⁹ BÉRES 2020, 24–25.

¹⁰ BÉRES 2000, 213.

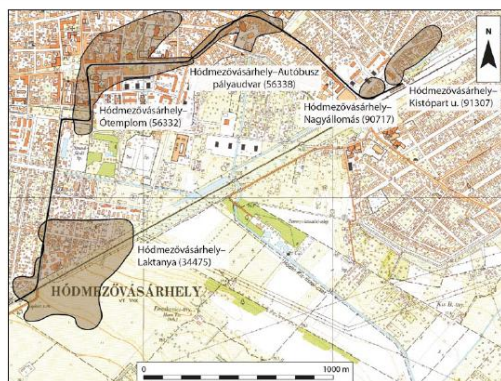
¹¹ KELEMEN 2008, 85–91.

¹² KUSTÁR-SZARKA 2016, 87–89; 19–141. A köben szegény alúdi vidéken ezt a közetet — mivel nem fagyálló — általában alapozásokban és lábazatokban használták. A Kiskunságban a termőfajta jó körülbelül 1 m mélységből bányászható ki. <https://www.kcp.hu/hu/csoyopasloso-foldati-feltaras-letoltes>: 2021.03.04.

¹³ KELEMEN 2008, 91; Kelemen Éva: A csomorkányi templom Árpád- és középkori építőanyagának komplex földtani vizsgálata I. Kossuth Lajos Tudományegyetem OTDK dolgozat. Kézirat. Debrecen, 1999. 12–23; Kelemen Éva: Dél-alföldi Árpád- és középkori egyházak építőanyagának isozsotomóntológiai vizsgálata. Debreceni Egyetem Földtudományi Doktori Iskola, PhD értekezés, Kézirat. Debrecen, 2010.

¹⁴ KELEMEN-ROZSA 2007, 111–113. A városi Nemzeti Múzeumban és a Budapesti Műszaki Egyetemen történt előmunkák után újabban a Debreceni Egyetemen végezték ebben az irányban kísérleteket.

Korok, kultúrák, lelőhelyek 2021



1. kép: A tram-train Hódmezővásárhely belvárosi nyomvonala az érintett régészeti lelőhelyekkel.

parkoló területén, 127 m²-en 3. a Hódmezővásárhely–Kistópart utca lelőhelyhez (nyilvántartási azonosító száma: 91307) tartozó késő középkori és török kori objektumot tártunk fel.³

— 2016. április 18. és április 20. között a Hódmezővásárhely–Laktanya lelőhelyen (nyilvántartási azonosító száma: 34475), a népkerti vasútállomás mögötti területen 72 m²-t tártunk fel. A próbafeltárás során 4 régészeti korból (őskori, középső rezkori, Árpád-kori) objektum, illetve azok részlete került elő.⁴

A hódmezővásárhelyi vasútállomásnál 5 darab, 2 m széles, különböző hosszúságú kutatáselvényt nyitottunk azon a területen, ahol korábban régészeti lelőhely nem szerepelt a közhítes nyilvántartásban. A korábban itt állt épületek alapjai, pincéi miatt az eredetileg tervezett fölételek csak egy részt tudtuk lehumuszolni. A kis felületű próbafeltárás néhány objektumából előkerült kis mennyiségű késő középkori és török kori leletanyag (edények töredékei, állatsontok, fém használati tárgyak) egyértelműen bizonyítja, hogy a mai város egyik középkorban is lakott területe az egykori Hód-tó partjának ezen részén lehetett.

A népkerti vasútállomás mögötti területen összesen 4 rövidebb kutatáselvényt humuszoltunk le, melyek közül egy esetben, a feltöltött terület keleti lejtőjén elhelyezkedő, szélső kutatóárokban tártunk fel régészeti jelenségeket. Hódmezővásárhely középkori története szempontjából az itt dokumentált 1. számú Árpád-kori gödör érdemel említést, hiszen a Tóth Katalin által a 47-es számú

³ Csányi Viktor: Jelentés a Hódmezővásárhely Nagyrólmasnál tervezett út és P+R parkoló területén végzett próbafeltáráról. TTM RégAd: 599–2016.

⁴ Csányi Viktor: Jelentés a Hódmezővásárhely–Laktanya lelőhelyen végzett próbafeltáráról. TTM RégAd: 600–2016.

SZENTI 2015 Szent Tibor: *Hódmezővásárhelyi vagyonleltárak 1744–1922*. In: Hódmezővásárhely néprajza I. Főszerk.: Dr. Novák László Ferenc. Hódmezővásárhely, 2015. 345–408.

TROELS-SMITH 1955 Troels-Smith, Jørgen: *Karakterisering af løse jordarter*. Danmarks Geologiske Undersøgelse, IV. 3. (10). 1955

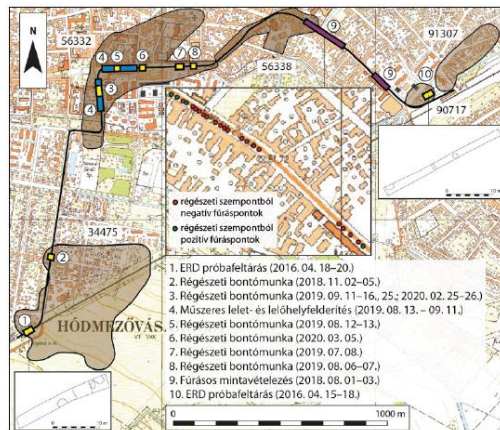
Rövidítésjegyzék

BTM	Budapesti Történeti Múzeum
RégAd	Régészeti Adattár
TJM	Toronyai János Múzeum (Hódmezővásárhely)
főszerk.	főszerkesztő
ltsz.	létlári szám
szerk.	szerkesztő

főút szélesítéséhez kapcsolódóan 2001-ben végzett megelőző feltárás során megfigyelt Árpád-kori emlékekkel együtt, ezen a területen egy nagyobb kiterjedésű, szort településszerkezetű, falusias települést feltételeztünk, melyet a 11–13. század közötti időszakra keltezhetünk.

A különböző közműkiváltásokhoz kapcsolódó régészeti megfigyelések (2017. október 27. – 2020. október 30.)

A tram-train építését megelőzően, illetve a kivitelezéssel párhuzamosan Hódmezővásárhely belterületén az alábbi közműkiváltásokhoz, és építésekhez kapcsolódóan végeztünk régészeti megfigyelést-villamos hálózatok kiépítése,* 22 KV-os földkábelszakaszk kiépítése és BHTR Galaxy 20/1000



2. kép: A 2016–2020-ban végzett régészeti munkák helyszínei.

* Tóth Katalin: A Hódmezővásárhely–Laktanya lelőhelyen 2001-ben végzett megelőző feltárás ásatási dokumentációja. TTM RégAd: 174–2002.

* Tóth Katalin: Záróbeszámoló a tram-train integrált villamos- és nagyvasúti rendszer bevezetése Hódmezővásárhely és Szeged viszonylatában és villamos fejlesztés Hódmezővásárhelyen (villamos hálózat kiépítés, projekt kód: 400912) földmunkai során végzett régészeti megfigyelésről. TTM RégAd: 779–2017. Csányi Viktor: Záróbeszámoló a tram-train integrált villamos- és nagyvasúti rendszer bevezetése Hódmezővásárhely és Szeged viszonylatában és villamos fejlesztés Hódmezővásárhely tulajdoni hálózat kiépítés beruházás (projekt kód: 401246) földmunkai során végzett régészeti megfigyeléséről. TTM RégAd: 829–2018.

KOROK, KULTÚRÁK, LELEHLYEK
RÉGÉSZETI SZOROZAT ELŐADÁSAI

2014. évi előadások

2014. február 19.
Király Béla
nyugalmazott régész, Móra Ferenc Múzeum, Szeged
V. századi fényképek lelet Szeged-Nagyrólmasnál

2014. március 19.
Dr. Wolf Maria
régész, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Régészeti Tanszék
Régészeti kutatások Hódmezővásárhely-Görzső lelőhelyen

2014. április 23.
Paluch Tibor
régész, Móra Ferenc Múzeum, Szeged
Őskori kincsek nyomában Ágoston-szigeten

2014. május 14.
Dr. Bródy Sándor
nyugalmazott régész, numizmatika, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest
V. századi aranyérmék lelet Hódmezővásárhely Sziklancs-tanyánál

2015. évi előadások
2015. február 25.
Dr. Istvánovics Eszter
régész, muzeológus, Jóna Andrási Múzeum, Nyíregyháza
A székely utódai a Volgától a Dunaig

2015. március 25.
Dr. Révész László
régész, szakmuzeológus, tanszékvezető egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Régészeti Tanszék
Honfoglalás kori temetők Hódmezővásárhely határában

2015. április 22.
Csányi Viktor
régész, muzeológus, Toronyai János Múzeum, Hódmezővásárhely

Bacskai István
kultúrális örökségvédelmi
A királyi találatok – a Hódmezővásárhely-Kinglén végzett művészes leletfeltárási eredményei

2015. május 20.
Dr. V. Szabó Gábor
régész, egyetemi docens, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézet, Budapest
Aktuális bronzkor – A Kárpát-medencei bronzkori ember világa

2016. évi előadások

2016. február 24.
Dr. Kulcsár Valéria
régész, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Régészeti Tanszék
Származásuk belőlük – A sztyeppei nomádok az újföldi földművelésig

2016. március 23.
Dr. Pásztor Tamás
régész, muzeológus, Herman Ottó Múzeum, Miskolc
Magtalanul – feljárni – darabokra szelni – újra összerakni
A miskolci Hermann Ottó Múzeum új régészeti kiállításai

2016. április 27.
Dr. Lajkó Orsolya
régész, muzeológus, osztályvezető, Móra Ferenc Múzeum, Szeged
Cserepén ismerem, minemű fasék volt...

2016/2017. évi előadások
2016. december 7.
Dr. Lajkó Orsolya
régész, muzeológus, osztályvezető, Móra Ferenc Múzeum, Szeged

„Véres fasék, tokosok, talicskák, porcelán csupor” – A történeti források szerepe a régészeti kerámia kutatásban

2017. január 11.
Dr. Bércs Maria
régész, muzeológus, muzeumigazgató, Kosztai József Múzeum, Szentes
A csomókörnyéki régészeti kutatások újabb eredményei

2017. február 8.
Dr. Felföldi Szabolcs
régész, tudományos munkatárs, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Régészeti Tanszék
Régészeti kutatás egy 1600 éves szőlőskertben – Kultúrális találatok a 4-5. századi szőlőskertben

Sajtómegjelenések:

<http://www.vasarhely24.com/kultura/kotetben-a-regeszeti-eloadasok-online-is-elarheto-a-korok-kulturak-lelohelyek-kiadvanya>

<https://www.promenad.hu/2021/03/03/online-is-elarheto-a-korok-kulturak-lelohelyek-kiadvanya/>

<https://radio7.hu/regeszeti-titkokat-oriz-a-tanulmanykotet>